

**И. АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ
КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ**

**Ж.БАЛАСАГЫН АТЫНДАГЫ
КЫРГЫЗ УЛУТТУК УНИВЕРСИТЕТИ**

Д. 13.23.673 диссертациялык кеңеши

**Кол жазма укугунда
УДК:482-3:373.9:61(071.2)**

АБДИВАЛИЕВА ГУЛМИРА АБДИМАЖИТОВНА

**МЕДИЦИНАЛЫК КОЛЛЕДЖДИН СТУДЕНТТЕРИНЕ
ОРУС ТИЛИНИН ЛЕКСИКАСЫН КЕСИПТИК БАГЫТТА
ОКУТУУ**

13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы
(орус тили)

педагогика илимдеринин кандидаты
окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын

АВТОРЕФЕРАТЫ

БИШКЕК – 2023

Диссертациялык иш Б. Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек эл аралык университетинин Мектепке чейинки жана башталгыч билим берүүнүн педагогикасы жана методикасы кафедрасында аткарылды

Илимий жетекчи: **Ахметова Нурлан Алымкуловна** педагогика илимдеринин доктору, профессор Ж. Баласагын атындагы КУУнин орус тили факультеттер аралык кафедрасынын башчысы

Расмий оппоненттер: **Добаев Кыргызбай Дуйшонбекович** педагогика илимдеринин доктору, профессор, Кыргыз билим берүү академиясынын илимий изилдөөлөрдү уюштуруу лабораториясынын башкы илимий кызматкери

Бостонова Парида Зиябековна педагогика илимдеринин кандидаты, доцент, «Сапаттуу билим» билим берүү уюмдарын жана программаларын аккредитациялоо агенттигинин директору.

Жетектөөчү мекеме: С. Нааматов атындагы Нарын мамлекеттик университетинин педагогика жана билим берүү технология кафедрасы. Дареги: Кыргыз Республикасы, Нарын ш., С. Орозбак уулу көч., 25.

Диссертациялык иш 2023-жылдын 27 октябрь күнү саат 13:00дө И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин, Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) жана психология илимдеринин кандидаты илимий даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертацияларды коргоо боюнча түзүлгөн Д. 13.23.673 диссертациялык кеңешинин жыйынында корголот. Дареги: 720023, Бишкек шаары, 10 кичи району, Саманчин көчөсү, 10а.

Диссертацияны коргоонун жүрүшү онлайн трансляциясынын идентификациялык коду менен өтөт:

Диссертация менен диссертациялык кеңеши түзгөн И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин (дареги: Бишкек ш., Раззаков к., 51), Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин (дареги: Бишкек ш., Фрунзе к., 547) китепканаларынан жана <http://arabaev.kg/do.kg> сайтынан таанышууга болот.

Автореферат 2023-жылдын 27 сентябрь күнү таркатылды.

Диссертациялык кеңештин

окумуштуу катчысы, п.и.к, доцент

— Омурбаева Д.К.

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Диссертациянын темасынын актуалдуулугу Кыргызстандын билим берүү системасынын Болон процессине кошулушу менен бирдиктүү мейкиндигин түзүү, адамдардын ортосундагы социалдык байланыштар, социалдык интеграция, «Инклюзив» тенденциясы Woolard (1998), Wolck (2004), Lasagabaster, Huguet (2007) белгилегендей тилге болгон мамиле, адамдын лингвистикалык чөйрөсү, кош жана көп тилдүүлүктүн тилдин маданий баалуулугу – бул факторлордун бардыгы тилди колдоо жана үйрөтүү үчүн өтө маанилүү болуп саналат (Garcia 2009, Wolck 2004, Grin, Vaillancourt 1997, Henley, Jones 2005, Woolard, Shieffelin 1994, Wolck 2005).

Көп тилдуу билим берүү окуучунун эне тилин өнүгүшүнө салым кошууга, орус тилин өнүктүрүүгө, ыраттуулук менен колдонулгандыктан жогорку квалификациялуу адис эки чет тилин билиши зарыл болуу менен багытталган. Бул билим берүүнү байытуу да болуп саналат. Ошол эле мезгилде көп тилдүү билим берүү маданий плюрализмди байытууга жана чет тилдердин көп түрүн (Colin Baker and Wayne E.Wright) экономикада, билим берүүдө, медицинада, б.а. заманбап макроэкономикалык рыноктун шарттарында эл аралык кызматташтыкты өнүктүрүүдө билүүсү заман талабы катары күн сайын атаандаштык артыкчылыкка ээ болууда.

Жаңы муундарга орто кесиптик билим берүүнүн мамлекеттик стандартынын талабында медициналык коллеждердин бүтүрүүчүсү орус тилин гана билбестен, профессионалдык терминология менен адистик боюнча текстерди түшүнүүсү, кесиптик темалар боюнча баарлаша алуусу, медицина тармагынын өкүлдөрүнө мүнөздүү жүрүм-турум сапаттарын аныктайт. Бул маселеде студенттерди чыныгы кесиптик адабияттар менен иштөө көндүмдөрүн калыптандыруу азыркы учурда абдан актуалдуу. Анткени, негизги жана кошумча окуу китептери, окуу куралдары орус тилинде басылып чыккандыктан, оригиналдуу илимий адабияттар менен окуу процессинде студенттер тааныш, түшүнүктүү терминологиялык минимумга таянышып, ошол эле учурда потенциалдуу лексика аркылуу белгисиз терминдердин маанисин да тааный алышат.

Бул маселе боюнча борбордук Азиянын изилдөөчүлөрү билим берүү системасындагы (Д.Д. Арыпбекованын, Н.А. Ахметованын, С.А. Елебесованын, Г.А. Касаболотованын, М.Р. Кондубаеванын, М.Х. Манликованын, Д.К. Омурбаеванын, Г. Дуйшонбекованын, Ж.Ж. Таштанкулованын, К.Д. Добаевдын, К.Л. Кабдулованын, М.М. Сыдыкбаеванын, Т.А. Кульгильдинованын, Н.Б. Хасановдын Ж.А.Чымановдын жана башкалардын) коммуникативдик компетенцияларды калыптандыруу маселелери боюнча эмгектери колдонуп жатат.

Профессионалдык коммуникацияга, тактап айтканда, медицина тармагындагы кесиптик баарлашууга үйрөтүү проблемалары, өзгөчө адистиктин тилин окутуу боюнча диссертациялык изилдөөлөрдүн предмети Э. Р. Бердникованын (1999), Е. А. Волкованын (2011), О. М. Новикованын (2014), Г. Дуйшенбекованын, ал эми медициналык университеттин студенттерине профессионалдык баарлашууну үйрөтүү – С. Г. Борзенконун (1983), Ж. В. Бутенконун (1988), О. Л. Королеванын (2000), А. С. Хехтельдин (2008), С. В. Маталованын (2012), Л. А. Гаспаряндын (2014); чел элдик медициналык студенттерге кепти профессионалдык-багытта окутуу – Д. А. Журкинанын (1992), Л. И. Васецкойдун (2008), А. В. Коробкованын (2011), Е. Н. Озерованын (2011) диссертациялык иштерин предмети катары илимий изилдөөлөрдүн предмети болду.

Практикабызда байкалгандай коллеждердин бүтүрүүчүлөрү орус тилин билүү деңгээли кесиптик багытта талапка жооп бере бербейт, жалпы профессионалдык кеп ишмердүүлүгүндө терминологияны колдонушпайт, колдонсо да аз денгээлде колдонушкандыктан келечектиги фельдшерлер, медсестралар, стоматологтор, фармацевтер орус тилинде баарлашууда реалдуу шарттарда кыйынчылыктарга дуушар болушат. Натыйжада алардын академиялык мобилдүүлүгү төмөндөп, профессионалдык баарлашууда адаптация жөндөмү да өнүкпөйт. Ошондуктан, медициналык коллеждердин студенттерине орус тилин атайын максатта окутууда төмөндөгүдөй карама-каршылыктар аныкталды:

– Кыргызстандын орто кесиптик мамлекеттик билим берүү стандарты тарабынан коюлган заманбап талаптар иш жүзүндө студенттердин компетенциясынын денгээли, кесиптик чөйрөсүндө баарлашуу үчүн жетишсиздиги;

– лингвистикалык эмес багыттындагы коллеждерде терминологиялык лексиканы окутуу чөйрөсүндө теориялык иштеринин топтому бар, бирок актуалдуу медицина багыттарындагы «Дарылоо иши», «Медайым иши» ж.б. адистиктердин теориялык, практикалык жактан айтылган жоболору ишке ашырылбагандыгы;

– «Дарылоо иши», «Медайым иши», «Фармация», «Ортопедиялык стоматология» багыттары боюнча орус тилинин терминологиясын өздөштүрүүнүн өсүш муктаждыгы жана профессионалдык мааниге ээ болгон терминологияны окутуунун эффективдүү ыкмаларынын жоктугу.

Аныкталган бул карама-каршылыктар **«Медициналык коллеждердин студенттерине орус тилинин лексикасын кесиптик багытта окутуу»** проблемасы изилдөөгө мүмкүнчүлүк жаратты.

Диссертациянын темасы илимий программалар (долбоорлор), билим берүү жана илимий мекемелер тарабынан жүргүзүлүп жаткан негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы.

Диссертациянын темасы Б. Сыдыков атындагы Кыргыз–Өзбек эл аралык университетинин Педагогика жана окутуунун инновациялык технологиялары аттуу илимий-изилдөө борбору менен байланышып, изилдөөлөрдүн актуалдуу темаларынын тизмесине киргизилген.

Изилдөөнүн максаты: атайын орто кесиптик билим берүү медициналык коллеждердин студенттерине кесиптик багыттагы лексиканы окутуунун методикасын илимий-теориялык жактан негиздөө, практикалык жактан иштеп чыгуу жана эксперименталдык жактан текшерүү.

Максатка ылайык төмөнкү милдеттер аныкталды:

1. Заманбап билим берүү парадигмасын аныктоо жана атайын максатта орус тилин окутуунун азыркы абалын изилдөө, адистиктин тилин окутууну уюштуруу-методикалык өзгөчөлүктөрүн аныктоо, терминологияны эффективдүү окутуунун өзгөчөлүктөрүн ачып берүү, терминологияны өздөштүрүүдөгү лексикалык көндүмдөрдүн ролун, ордун аныктоо, терминологиялык системасын коммуникативдик компетенттүүлүктөгү кептин илимий стилинин өздөштүрүү.

2. Медициналык терминологиянын лингвистикалык өзгөчөлүктөрүн карап чыгуу.

3. Медициналык коллеждердин студенттерине профессионалдык багытта лексиканы окутуунун концептуалдык моделин иштеп чыгуу, анын структуралык, мазмундук компоненттерин негиздөө, сунушталган моделдин негизинде профессионалдык маанидеги терминологиясын эффективдүү окутуунун усулдук системасын түзүү.

4. Медициналык колледждин студенттерине профессионалдык багыттагы лексиканы окутуунун иштелип чыккан методикасынын эффективдүүлүгүн эксперименталдык окуу процессинде текшерүү.

Диссертациянын жаңылыгы:

– медициналык коллеждердин студенттерине илимий лексиканы кесиптик багытта окутуунун лексикалык субкомпетенттүүлүгүн калыптандырууга багытталган теориялык негиздеринин иштелип чыгылгандыгы.

– медициналык колледждин студенттери үчүн орус тилинин лексикасы кесипке багыттап окутуунун методикасынын структуралык функционалдык моделинин түзүлүшү, анын өзгөчөлүктөрү:

– окуу процессинде медициналык колледждин студенттеринин кесиптик компетенцияларынын негиздерин калыптандырууга багытталган интеграциялык долбоорлордун колдонулушу;

- кесиптик кепти үйрөтүү үчүн тексттерди тандоо критерийлеринин аныктагандыгы;
- лексикалык субкомпетенттүүлүктүн калыптанышынын критерийлеринин иштелип чыгылышы;
- медициналык колледждин студенттерине орус лексикасын профессионалдык багытта окутуунун атайын методикасынын сунуш кылынышы, профессионалдык багыттагы, коммуникадивдик, компетенттүүлүк, инсандык-иштиктүү мамилени эске алуу менен иштелип чыгылгандыгы.

Диссертациянын пратикалык мааниси, изилдөөнүн натыйжалары Б. Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек Эл аралык университетинин, Кызыл-Кыя, Жалал-Абад медициналык колледждеринин илимий практикалык жана окуу ишмердүүлүгүндө колдонулду. Медициналык коллеждердин студенттерине орус лексикасын кесиптик багытта окутуунун иштелип чыккан методикасы медициналык колледжинин окуу программаларын, окуу китептерин, окуу куралдарын иштеп чыгууда, ошондой эле медициналык жогорку окуу жайларынын студенттерин окутууда колдонулушу мүмкүн.

Диссертациянын негизги жоболору:

1. Атайын орто кесиптеги медициналык кызматкерлердин даярдыгы коомдун социалдык заказы менен шартталгандыктан, заманбап шарттарда бул багыт саламаттыкты сактоо менен тил билүү актуалдуу. Атайын кесиптеги медициналык кызматкерлерге коюлган талаптар практика жүзүндө компетенттүүлүккө, инсандыкка негизделип, системалык ишмердүүлүккө, студенттердин кесиптик чөйрөдө баарлашуу жөндөмүн калыптандыруучу парадигмалар, адистиги боюнча маалымат алуу студенттердин лексикасын кесипке багыттап окутуу аркылуу ишке ашырылат.

2. Диссертацияда сунушталган медициналык коллеждердин студенттеринин кесипке багыталган лексикасын окутуу системасынын структурасына: максаттуу, теориялык-методикалык, когнитивдик, мазмундук, технологиялык-процессуалдык жана жыйынтыктоочу компоненттер камтыган активдүү жана пассивдүү лексиканы өздөштүрүүсүнө өбөлгө түзөт.

3. Лексикага багытталган көнүгүүлөрдүн комплекси коммуникативдик компетенттүүлүктүн маанилүү компоненти катары лексикалык субкомпетенттүүлүктүн калыптанышынын натыйжалуулугун камсыз кылат.

Издөнүүчүнүн жекече салымы: медициналык коллеждеринин студенттеринин лексикалык субкомпетенттүүлүгүн калыптандырууга жана окутууга таасир этүүчү негизги факторлордун аныкталгандыгы; лексикалык субкомпетенттүүлүктүн калыптануу критерийлери, көрсөткүчтөрү,

денгээлдеринин аныкталгандыгы; медициналык коллеждердин студенттерине кесиптик багытта лексиканы окутуунун структуралык-функционалдык модели иштелип чыгылгандыгы жана ишке киргизилгендиги; медициналык коллеждердин студенттерине кесиптик багытта лексиканы үйрөтүү автордун методикасында сыналгандыгы; медициналык колледждин студенттерине кесиптик багытта лексиканы үйрөтүү боюнча мугалимдер үчүн практикалык жана усулдук сунуштардын иштелип чыгылгандыгы.

Диссертациянын жыйынтыктарынын толук жарыяланышы: Диссертациянын негизги мазмуну 0,1ден жогору импакт-фактору бар басылмаларга 3 илимий макала, РИНЦ маалымат базасында жарыяланган 11 илимий макала, 3 макала илимий эмгектер жыйнагында тастыкталган.

Иштин апробацияланышы: Кыргызстанда, Казакстанда эл-аралык илимий-практикалык симпозиумдарда, конференцияларда баяндамалар талкууланды.

Диссертациянын структурасы жана көлөмү: Диссертация киришүүдөн, үч баптан, корутундудан, пайдаланылган адабияттардын тизмесинен, тиркемеден турат. Диссертациянын көлөмү 157, 5 таблица, 3 диаграмма, 1 сүрөт, 4 тиркеме, 163 адабиятты камтыйт.

ИШТИН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө илимий иштин жалпы мүнөздөмөсү, тандап алган теманын актуалдуулугу, максаты, милдеттери, илимий жаңылыгы, илимий-теориялык жана практикалык мааниси, коргоого алынып чыгарылган негизги жоболор, диссертантын жекече салымы, апробациянын маалыматтары баяндалат.

Биринчи бап – «Медициналык колледждин студенттерине орус лексикасын кесипке багыттап окутуунун теориялык негиздери» - деп аталып, ал эки параграфтан турат.

«Илимий стиль жана медициналык коллеждердин студенттерине орус лексикасын кесипке багыттап окутуунун өзгөчүлүктөрүн эске алуу» деп аталган биринчи параграфта медициналык колледждин студенттерине кесиптик-багытта лексиканы окутуунун теориялык жагдайы каралып, анда медициналык колледждин студенттерине профессионалдык багытта лексиканы үйрөтүү эң башкы милдет катары эсептелип, белгилүү бир көндүмдөрдү калыптандыруунун мыйзам ченемдүүлүктөрү, орус тилинин лексикасын окутуунун системасын түзүү принциптерди аныктоонун баштапкы чекити болуп саналаары белгиленет.

Экинчи параграф «Медициналык коллеждердин студенттерине орус лексикасын кесипке багыттап окутуунун лингводидактикалык принциптери» деп аталып, анда медициналык коллеждердин студенттерине орус

лексикасын кесипке багыттап окутуунун лингводидактикалык төмөнкү принциптери сунушталат: билим берүүнүн профессионалдык принциби, кесиптик багыттагы коммуникативдик, аң-сезим, экстралингвистикалык, парадигматикалык, синтагматикалык, структуралык-семантикалык жана мотивациялык сөз куруу принциптери.

Экинчи бап «Медициналык колледждин студенттерине орус лексикасын кесипке багыттап окутуунун методикасы» - деп аталып, анда изилдөөнүн экинчи милдетине ылайык бул главанын объектиси, предмети жана методдору аныкталып, көрсөтүлүп структуралык-функционалдык модель берилип, изилденүүчү кубулуштун калыптануу критерийлерин, денгээлдерин аныктоо ыкмалары мүнөздөлөт.

Изилдөөнүн объектиси: медициналык коллеждеринин студенттерине орус тилинин лексикасын кесипке багыттап үйрөтүү процесси.

Изилдөөнүн предмети: медициналык коллеждеринин студенттерине орус тилинин лексикасын кесипке багыттап окутуунун илимий негизделген методикасын иштеп чыгуу.

Илимдин маанилүү методологиялык талаптарынын бири – изилдөөнүн максатына жана милдеттерине жетүүнүн жолдору болгон изилдөө ыкмаларын аныктоо болуп саналат. Колдонулган методдордун репертуары кыйла кеңири: аналитикалык жана сыпаттамалык (лингвистикалык, психологиялык-педагогикалык, илимий-методикалык, окуу-методикалык адабияттарды, орто кесиптик билим берүү тармагындагы ченемдик-укуктук документтерди талдоо); социалдык-педагогикалык (окуучулардын сүйлөө жүрүм-турумуна байкоо жүргүзүү, тестирлөө, сүйлөшүү); эксперименталдык; салыштырма (окуучулардын кеп ишмердүүлүгүнүн продуктуларын салыштырып талдоо).

Экинчи баптын биринчи параграфы «Медициналык коллеждердин студенттерине орус лексикасын кесипке багыттап окутуунун модели» деп аталып, анда илимий проблемаларды изилдөөнүн методологиялык негиздерин талдоодо аны чечүүнүн продуктивдүү жолдорунун бири теориялык моделди иштеп чыгуу зарылдыгын шарттагандыгы, ал сунушталган структуралык-функционалдык модель төмөнкүдөй негизги компоненттерди: максаттуу, теориялык-методологиялык, когнитивдик-мазмундук, технологиялык-процессуалдык жана натыйжа-баалоону камтыды. Сүр. 1.

Лексикалык компетенттүүлүктүн структуралык мазмуну, калыптандыруу алгоритми, тилдердин коммуникативдик компетенттүүлүгүнүн башка компоненттери менен байланыш маселелерин камтыган илимий-методикалык адабияттарды талдоону негизинде лексикалык компетенттүүлүктүн структурасынын жана мазмунунун модели

иштелип чыгылып, орус тилин эне тил катары үйрөнгөн студенттердин компетенттүүлүгүн негиздеди. 1,2 сүр.караңыз.

Сүр. 1 Лексикалык компетенттүүлүктүн структурасы.

Экинчи баптын «Медициналык коллеждердин студенттеринин орус лексикасын кесипке багыттап окутуунун заманбап технологиялары» деп аталган 2-параграфында медициналык колледжинин студенттери үчүн орус лексикасын кесипке багыттап окутуунун заманбап технологиялары каралган.

Медициналык коллеждеринин студенттерине орус тилинин лексикасын үйрөттүү концепциясынын негизги идеясы студенттерге компетенцияларды калыптандырууга багыттоо болуп эсептелинет. Бул маселе билимге багытталган мамиледен айырмаланып, профессионалдык багыттагы ыкмада кесипке жана илимий багыттагы аракеттердин контексттерин кайра жаратып гана калбастан, студенттердин билимин жогорулатууга эң жакшы өбөлгө болду, натыйжалуу практикага багытталган көнүгүүлөрдү, тапшырмаларды тандоого басым жасалып б.а. анда коммуникативдик компетенциянын артыкчылыгы катары лексикалык субкомпетенттүүлүк болуп саналат.

Сүр. 2 Медициналык колледжинин студенттерине орус лексикасын кесипке багыттап окутуунун структуралык - функционалдык модели.

Бөтөн тилди окутуунун заманбап педагогикалык технологиялары студенттердин билим берүү ишмердүүлүгүнүн максималдуу активдүүлүгүнө, тил компетенттүүлүгүн өнүктүрүү траекториясын өнүктүрүүгө, сүйлөө, машыгуу көндүмдөрүн калыптандыруу деңгээлине багытталгандыгы менен өзгөчөлөнөт.

Андыктан, методологияда «көнүгүү» түшүнүгү маселени чечүүнүн спецификалык (материалдашкан) процесси, чет тили иш-аракеттерди жүзүгө ашырып окутуунун негизги методикалык жана окуу материалын уюштуруунун минималдуу структуралык бирдиги катары чечмеленет. Көнүгүү, И.Л. Бимдин чечмелөөсүндө – бул окутуучу менен окуучунун окуу материалдар аркылуу өз ара аракеттенүү формасы.

Күнүгүүлөрдүн универсалдуу типологиясын түзүү маселеси бүгүнкү күнгө чейин изилдөөчүлөр үчүн актуалдуу болгондуктан, заманбап илимий эмгектерден көнүгүүлөрдүн ар кандай классификациясын табууга болот: маселен, тил жана кеп, текстке байланыштуу жана байланышсыз, которулган жана которулбаган (И.В. Рахманов); тил, сөзгө чейинки кеп жана кеп өзү (С.Ф. Шатилов); шарттуу коммуникативдик/шарттуу сүйлөм жана коммуникативдик/сөз (Е.И. Пассов, Л.В. Скалкин); багыттоо, аткаруу жана текшерүү (И.Л. Бим); маалыматтык, оперативдик жана мотивациялык (В.А. Бухбиндер); машыгуу көнүгүүлөрү, элементардык айкаштырылган көнүгүүлөр, курама көнүгүүлөр (Б.А. Лapidус) ж.б. Көнүгүүлөрдүн түрлөрүнүн мындай кеңири спектри бул маселенин көп өлчөмдүүлүгүнө, көнүгүүлөрдү классификациялоо маселесине ар кандай көз караштан мамиле кылуу мүмкүнчүлүгүн туудурат.

Эксперименталдык база катары Кызыл-Кыя медициналык коллежин жана Б. Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек эл аралык университетинин медициналык коллеждерин алдык.

Көнүгүүлөрдүн комплекси өзүнө төмөнкүлөрдү камтыйт: репродуктивдүү, кайталоочу, трансформациялык, продуктивдүү, чыгармачыл көнүгүүлөр комплекси студенттерге берилген медициналык маалыматты конкреттештирүүгө, тактоого, иштетүүгө, түшүнүүгө жана терминдерди түзүүгө басым жасоо менен лексикалык маалыматты толук өздөштүрүү, терминологиялык лексиканы колдонуу жолдорун үйрөтүүгө багытталган. Ахметова Н.А. Абдивалиева Г.А. тарабынан иштелип чыккан «Кесиптик орус тили» окуу куралында медицина тармагындагы тексттер тандалып алынып, атайын көнүгүүлөр иштелип чыккан, мындай көнүгүүлөр студенттердин келечектеги жашоосуна да керектүүлүгү анык. Анткени сабактарга даярданууда адистик менен байланышкан терминологиялык системанын тематикалык жактан уюштурулуш жагдайы медициналык багытта болушу маанилүү. Ошондуктан, биринчи этапта ар бир сабак үчүн

сөздүктөрдү – лексикалык минимумдарды түзүп, атайын дисциплиналар боюнча окуу китептеринен терминдерди тандап алып, дисциплиналар аралык интеграцияны жүргүзүүгө шарт түзүүгө аракеттенилди. Себеби, кесиптик лексиканы өнүктүрүү үчүн атайын иштелип чыккан окуу куралы, окуу китеби толукталынып колдонуп турган китептер чоң мааниге ээ. Биз тарабыздан иштелип чыккан «Кесиптик орус тили» медициналык колледжинин студенттери үчүн окуу куралында кесипке багытталган лексиканын негизинде түзүлгөн окуу мүнөзүндөгү контролдук суроолор, тапшырмалар (ар кандай түрдөгү), окуп жаткан орус тили дисциплинасында студенттердин билимин өздөштүрүүсүнө чоң жардам берди. Анткени, ал окуу куралы бүтүндөй дисциплинаны камтып, предметти изилдөөдө негизги аспектилерге көңүл бурууга жардам берди. Ошондой эле бул окуу куралы «Медайым ишинин негиздери», «Кишинин анатомиясы» сабактарында жакындан жардам болду.

Медициналык коллеждеринин студенттеринин профессионалдык лексикасынын мазмуну терминологиялык минимум менен көрсөтүлүп, төмөнкү предметтик-тематикалык топторду камтыды:

1. **Оорулар жана симптомдор:** грипп, гастрит, конъюнктивит, гипертония, тонзиллит;
2. **Изилдөө ыкмалары:** пальпация, аускультация, перкуссия, эндоскопия, флюорография;
3. **Медициналык приборлор жана шаймандар:** тонометр, турникет, шприц, пинцет, шпатель, кыскыч;
4. **Адистиктер:** терапия, гериатрия, фтизиатр, гастроэнтеролог, пульмонолог;
5. **Дарылар:** анальгин, амоксицилин, глицерин, стрептоцид, валидол, суппозиторийлер ж.б.

Медициналык коллеждерде «Орус тили» жалпы гуманитардык жана социалдык-экономикалык окуу циклинин негизги бөлүгү болуп саналып бул программа боюнча болочок медициналык кызматкерлеринин адистери даярдалат: Акушердик иши 060102; Дарылоо иши 060101; Медайым иши 060109; Ортопедиялык стоматология 060106; Фармация 060108. Окуу процессин уюштуруунун негизги формасы болуп 1 саат 20 мүнөткө созулган сабак эсептелинет.

Сабактын лексикалык минимумдары окуу чөйрөсүнө жараша глоссарийде бириктирилип («Акушердик иши», «Медайым иши», «Дарылоо иши», «Ортопедиялык стоматология», «Фармация»), ар бир терминдердин актуалдуулугу эске алынган.

Ошентип болочок акушерлердин глоссарийинде «лапораскопия» (карын кондөйүнүн эндоскопиясы), «эмбриогенез» (организмдин уруктангандан

төрөлгөнгө чейинки өнүгүүсү), ал эми стоматологдор үчүн «бруксизм» (тиштин көзөмөлсүз кармалышы жана тиштерди кычыратуу, көбүнчө түнү болот), «депульпация» (тиштин пульпасын алып салуу). Бирок, көпчүлүк учурда глоссарийлердин курамы жалпы клиникалык терминдерге дал келет.

Лексикалык бирдиктерди тандоонун критерийлери орус тилин окутуунун методикасында биринчи кезекте, колдонуунун жыштыгы (бул учурда, «медициналык» темалар боюнча билдирүүлөрүндө) жана коммуникативдик зарылчылыгы, лексикалык минимум тематикалык ассоциация аркылуу уюштурулуп, системалык, семантикалык байланыштарды чагылдырган сөздөрдү камтыгандыгында. Ошондой эле бир сабактын лексикалык минимумда латын терминдик элементтерден түзүлгөн антонимдик түгөйлөрдүн кездешкендиги бар: «гипергликемия» (кандагы канттын жогору болушу жана), «гипогликемия» (кандагы канттын аздыгы); «гиперкапния» (кандагы көмүр кычкыл газынын чыналуусунун жогорулашы) жана «гипоксия» (кычкылтектин аздыгы). Бул сөз жасоочу каражаттар аркылуу туюндурулган мындай семантикалык байланыштар лексиканы системалаштырууга мүмкүндүк берип, аны жаттап калышын, андан соң өз алдынча сөздүн курамына кирүүсүн жеңилдетет. Экинчи этапта студенттер үчүн жаны лексиканы семантташтыруу (сөздөрдүн маанисин аныктоо жана өздөштүрүү) жана аны активдештирүү, (сөздөрдү кепке киргизүү, алардын шайкештигин белгилүү бир контекстке колдонуунун ылайыктуулугун өздөштүрүү) ишке ашырылат.

Бул көнүүгүлөрдү аткаруунун максаты: сөздүн лексикалык маанисин ар кандай жолдор менен тактоо (глоссарийге кайрылуу, синонимдерди тандоо, сөздүн ички формасын б.а. морфимикалык курамын талдоо, жана этимологиясын түшүнүү, сөздөрдүн тематикалык топторун түзүү), тексттеги терминдердин маанисин таап чыгуу жана аныктоо, сүйлөмдө жетишпеген сөздөрдү тексттин ичине киргизүү, сунушталган сөздөрдүн негизинде өзүнүн жеке пикирин түзүү менен бирге терминологиялык лексика менен иштөө, бир сабактын ичинде «Орус тили» жана «Латын тили» эки окуу дисциплинасын интеграциялоого мүмкүндүк бере тургандыгын төмөнкү көнүгүүлөр аркылуу тастыктоого туура келет:

«Медициналык колледжинин студенттерине орус лексикасын кесипке багыттап окутуу моделинин эффективдүүлүгүн баалоо боюнча эксперименталдык иштерди уюштуруу» деген үчүнчү бапта медициналык колледжеринин студенттерине орус тилинин лексикасын профессионалдык жактан үйрөтүү методикасынын натыйжалуулугун текшерүү боюнча эксперименталдык иштердин максаттары, милдеттери, мазмуну берилген.

Тайжрыйбалык изилдөөнүн максаты медициналык колледжеринин студенттерине орус лексикасын профессионалдык жактан үйрөтүү

методикасынын натыйжалуулугун тажрыйбада текшерүү жана баалоо болуп саналат. Эксперименталдык иштердин милдеттери төмөнкү ырааттуулукта аныкталган:

- медициналык коллеждеринин студенттери үчүн орус тилинин лексикасын кесипке багыттап окутууну уюштуруунун технологиялык «чынжырчасын» иштеп чыгуу;

- медициналык коллеждеринин студенттерине орус тилинин лексикасын кесипке багыттап окутуунун технологиясын апробациялоо;

- медициналык коллеждеринин студенттерине орус лексикасын кесипке багыттап окутуунун натыйжалуулугунун педагогикалык шарттарын эксперименталдык түрдө текшерүү.

Алдыга коюлган максат, милдеттердин негизинде эксперименталдык изилдөөнүн гипотезасы: медициналык коллеждердин студенттерине орус лексикасын кесипке багыттап окутуу процесси, эффективдүү болот эгерде:

Окуп үйрөнүп жатканда:

- дисциплиналар аралык байланыштарды түзүү (латын тилин билүү) колдонуу жана угуучулардын кесиптик компетенттүүлүгүнө таянылганда;

- кесиптик багытта орус лексикасын окутуу боюнча көнүгүүлөрдүн комплексин окутуунун негизи катары коюлганда.

Медициналык коллеждеринин студенттерине орус лексикасын кесиптик багытта үйрөттүү боюнча илимий-изилдөө ишинин логикасы өз ара байланышкан үч этапты камтыйт:

Тактоо этабы: медициналык колледжинин студенттерине орус тилинин лексикасын кесиптик багытта үйрөттүү практикасынын учурдагы абалын аныктоо жана жалпысынан мүнөздөө үчүн диагностикалык изилдөлөрдүн комплексин жүргүзүүнүн зарылдыгынан улам эксперименттик ишти аныктоо этабынын мазмуну төмөнкү милдеттерди ишке ашырууну камтыйт:

- илимий кептин лексикалык жана терминологиялык чөйрөсүн билүү денгээлин аныктоо үчүн тесттик тапшырмаларды тандоо;

- контролдук-эксперименталдык топтордо илимий кептин лексикалык жана терминологиялык сферасынын билим денгээлдерин диагностикалоодо терминдерди тандоо окуу планын негизинде аныктоо.

Мындан сырткары орто кесиптик билим берүүнүн мамлекеттик билим берүү стандарттарынын талаптарын жана кесиптик билим берүүнү даярдоонун негизги билим берүү программаларын өздөштүрүүнүн натыйжалары боюнча компетенциялардын мазмунун эске алуу менен аткарылды.

Ал иш-аракет медициналык колледжинин студенттерине орус лексикасын кесипке багыттап окутууда лексиканы тандоого жана лексикалык минимумду түзүүгө жана ага тиешелүү кесиптик милдеттерди,

компетенцияларды жана аларды өнүктүрүүнүн болжолдогон натыйжаларын түзүүгө мүмкүндүк берди.

Эксперименттин **тактоо этабында** тестирилөө, байкоо жүргүзүү методу, баарлашуу ыкмасы, студенттердин оозеки билдирүүлөрүн талдоо жана «Эмне үчүн мен бул адистикти тандадым» темасында эссе жазуусу лексикалык тилдин калптанышын диагностикалоонун каражаты катары тандалып алынган субкомпетенттүүлүк болду.

Эксперименталдык окутуунун **калыптандыруучу этабында** медициналык колледжинин студенттерине орус тилинин лексикасы боюнча кесиптик багыттагы окутууну ишке ашыруу үчүн уюштуруу-методикалык шарттар түзүлдү, окуу-методикалык курал жана программа ишке киргизилди; орус лексикасын профессионалдык жактан үйрөтүү технологиясы иштелип чыгарылды; илимий, медициналык, тексттерди тандоо жана көрсөтүү; медициналык коллеждердин студенттеринин арасында лексикалык субкомпетенцияны калыптандыруу боюнча окуу сабактарынын системасы түзүлүп ишке ашырылды.

Эксперименттин **акыркы этабында** изилдөөнүн натыйжалары чечмеленди жана иштин максат, милдеттери менен салыштырылды, аныктоочу эксперименттин маалыматтары менен салыштыруунун негизинде лексикалык субкомпетенттүүлүктүн калыптануу динамикасы жана өзгөчөлүктөрү түзүлдү.

Жалпысынан экспериментке 198 студент катышып, анын ичинен 100 окуучу эксперименталдык топко киргизилди (тайпалар СД-1-18(1), СД-1-18(2); СД-2-18(1), СД-2-18(2); ЛД-1-18(1), ЛД-1-18(2), ЛД-1-18(3) , а 98 - контролдук тайпада (тайпалар ФЯ-1-18(1), ФЯ-1-18(2); ФЯ-2-18(1), ФЯ-2-18(2); ФЯ-3-18(1), ФЯ-6-СТ-1-18(1), СТ-1-18(2); СТ-2-18(1), СТ-2-18(2).

Орус тилин окутуу жумушчу программалардын негизинде ишке ашырылды, а жумушчу программалар: 1) орто кесиптик билим берүүнүн мамлекеттик билим берүү стандартына; 2) медициналык коллеждердин студенттерин окутуу үчүн окуу-методикалык комплексине; орус тилинин жумушчу программалары биринчи курс үчүн 3 кредитке эсептелингендигине негизделип түзүлдү.

Студенттердин коммуникативдик компетенттүүлүгүнүн баштапкы деңгээлин аныктоо үчүн атайын тесттер иштелип чыгылып, тестирилөөдөн өткөрүлдү, тек

стердин милдети студенттердин күнүмдүк жана кесиптик медициналык баарлашуу үчүн зарыл билим жана көндүмдөрдүн деңгээлин аныктоо болду.

Тест 50 суроодон турду: грамматика, лексика (негизги жана медициналык) боюнча суроолор (1-тиркеме). «Грамматика» бөлүмү төмөнкү темаларды камтыды: «Зат атооч» (жөндөмөлөр), «Этиш» (этиштин чактары,

убактысы, кыймыл аракеттери), «Жандоочтор», «Сын атооч» ж.б.; «Лексика» бөлүмү: «Дене мүчөлөрү», «Дары дармектер» ж.б.; «Медициналык лексика» бөлүмүндө «Жүрөк-кан тамыр системасы», «Дем алуу системасы», «Тамак сиңирүү системасы», «Булчун-кыймыл системасы» темалары боюнча лексикалык материалдарды билүү үчүн тапшырмалар берилди.

Кептин илимий стилинин лексикасы жана медициналык терминологияларды баалоо системасы критериалдык мамилеге негизделди. Критерийлердин мазмуну төмөнкү параметрлери боюнча б.а. интегралдык дисциплиналарды үйрөнүү учурунда калыптанган көндүмдөрүн деманстрациялоону студенттерден талап кылынды.

Медициналык колледжинин студенттеринин лексикалык субкомпетенттүүлүгүнүн калыптануу деңгээлин аныктоо критерийлердин эки тобунун негизинде жүргүзүлдү: негизги (орус тилин билүү деңгээлинин талабына ылайык кептин илимий стилинин лексикасын жана медициналык терминологияны билүү); илимий стиль лексиканы жана медициналык терминологияны кепте коммуникативдик милдетке ылайык колдонуу.

Кесиптик багытта коммуникативдик компетенцияны (лексикалык подкомпетенттүүлүк) калыптандыруунун деңгээлдик-критериалдык шкаласы (автордук иш)

3.1. Таблица

	Кесиптик багыттагы коммуникативдик компетенттүлүктүн калыптануу деңгээли (лексикалык подкомпетенттүүлүк)	Баалоо критерийи
төмөн	Студент кесиптик темалар боюнча маалымат алмашуу менен байланышкан конкреттүү тапшырмаларды аткара алат, тааныш сөз айкаштарын түшүнөт, колдоно алат. Жөнөкөй сөз менен айтканда, ал өзү жөнүндө айтып берет, алардын үй-бүлөсү жана жакындары, күнүмдүк жашоонун негизги жактарын сүрөттөп бере алат.	0-25 балл
орто	Окууда, бош убакытта жана башка жерлерде пайда болгон ар кандай кесиптик багытта болгон маек, адабий тилде жасалган билдирүүлөрдүн негизги идеясын түшүнөт. Окуу жана окуу – өндүрүштүк практика учурунда болгон жагдайлардын көбүндө баарлаша алат. Таасирлерди, окуяларды, үмүттөрдү, сүрөттөп, ой-пикирин жана келечектеги пландарын негиздей алат.	25-39 балл
жогорку	Абстракттуу жана конкреттүү темалар боюнча татаал тексттердин жалпы мазмунун, анын ичинде жогорку адистештирилген тексттерди түшүнөт. Эне тилинде, орус тилинде сүйлөгөндөр менен ар дайым баарлашат, кыйынчылыксыз, тез жана туура сүйлөй алат. Ар кандай темалар боюнча так, деталдуу билдирүүлөрдү	40-50 балл

жасайт жана негизги көйгөйгө өзүнүн көз карашын билдирет, ар кандай пикирлердин артыкчылыктарын жана кемчиликтерин белгилеп айта алат.
--

Профессионалдык багыттагы орус лексикасы медициналык коллеждердин студенттеринин көзөмөл тобу орус тили эне тили эмес катары салттуу ыкма менен окутулуп келди, ал эми эксперименталдык тайпалары медициналык колледждин студенттерине орус тил лексикасын кесипке багыттап окутуусу автордук моделге ылайык окутуу жүргүзүлдү.

1-диаграммада келтирилген орус тилин окуган студенттердин лексикалык субкомпетенттүүлүгүнүн калыптануу деңгээлин аныктоонун натыйжалары көрсөтүлгөн жана контролдук жана эксперименталдык топторго киргизилген, эки үлгүдөгү субъектердин изилденүүчү компетенттүүлүктүн калыптануу деңгээлинде болжол менен бирдей экендигин көрсөтөт.

1-диаграммада текшерүү баскычында контролдук жана эксперименталдык топтордун лексикалык компетенттүүлүгүнүн калыптануу деңгээлдеринин салыштырмалуу анализинин жыйынтыгы берилди.

Алынган маалыматтар контролдук жана эксперименталдык топтордун көпчүлүгү эксперименталдык иштерди жүргүзүүгө чейин орто жана төмөнкү деңгээлде болгон деген тыянак чыгарууга мүмкүндүк берди.

Калыптануучу этаптын максаты кесипке багытталган орус тилин өздөштүрүү курсунда студенттердин лексикалык субкомпетенттүүлүгүн калыптандыруунун методикасын окуу процессине киргизүү болгон. Сунушталган методологияны ишке ашыруу 2.2 – пунктунда кеңири баяндалган көнүгүүлөрдүн комплексинин негизинде ишке ашырылды.

Медициналык колледжинин студенттери үчүн орус лексикасын кесипке багыттап окутуунун мазмуну төмөнкүлөрдү камтыды:

- прагматикалык аспектиде-медициналык коллеждердин студенттеринин баарлашуусунда маектештердин билдирүүлөрүндө белгилүү бир ниеттерин таануу жана аларды баарлашуунун конкреттүү катышуучусуна багытталган өздөрүнүн билдирүүлөрүндө ишке ашыруу жөндөмдүүлүгү;

- сүйлөө аспектинде- угуу, сүйлөө, окуу жаатында окуучулардын компетенцияларын калыптандыруу;

- лингвистикалык аспектинде – илимий стилинин лексикасын жана кесиптик медициналык терминологиясын кепте кеңейтүү.

Эксперименттик иштин калыптандыруучу баскычында студенттердин андан ары активдүү иштеши уланып окуу көнүгүүлөрдү аткарууда өзүнүн үстүнөн иш жүргүзөт, өнүктүрөт (рецептивдик, репродуктивдик, чыгармачылык ж.б.) студенттердин медицина тармагында кесиптик жана илимий ишмердүүлүгүн аткарууга даярдыгын калыптандырат.

Эксперименттик иштин калыптандыруучу этабында «Кесиптик орус тили» окуу-методикалык колдонмо жакшы жардам берди.

Колдонмодогу текстер сүйлөө ишмердүүлүгүнүн төрт түрүн: угуу, сүйлөө, окуу жана жазууну өнүктүрүү үчүн материал катары, кептин мазмундуу негизи жана тилдик бирдиктердин иштешин иллюстрация объектиси катары кызмат кылды.

Продуктивдүү этаптын максаты медициналык колледжинин студенттеринин лексикалык субкомпетенттүүлүгүнүн калыптануу денгээлинин акыркы диагностикасы болду. Бул максатка жетүү үчүн, ошол эле диагностикалык аспаптар эксперименталдык иштин аныктоо стадиясында колдонулган, тексттен пайдаланууну жана «Мен медицинадагы акыркы жетишкендиктер боюнча эмнени билем» деген темада дил баян жазуу сунушталды.

3.4 – таблицасында тажрыйбалуу эксперименттен кийин контролдук жана эксперименталдык топтордун лексикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу критерийлерине ылайык көрсөткүчтөрдүн орточо маанилеринин салыштырма анализинин натыйжалары келтирилди. Студенттердин лексикалык субкомпетенттүүлүгүнүн калыптануу денгээлинин жыйынтык диагностикасынын натыйжаларына берилген бул

анализдер тестирлөөдөн өтүп жаткан эксперименталдык топтордун лексикалык компетентүүлүгүн калыптандыруунун бардык критерийлери боюнча көрсөткүчтөрдүн орточо мааниси, контролдук топторго салыштырмалуу, орточо көрсөткүчтөн жогору экендигин көрсөттү.

Эксперименттик иштин аныктоочу жана эффективдүү бөлүмдөрүнүн салыштырма анализинин көрсөткүчтөрү.

3.2 Таблицаcы

Баасы	Контролдук топ				Эксперименталдык топ			
	Аныктоо бөлүгү		Контролдук бөлүгү		Аныктоо болугу		Контролдук бөлүгү	
Канаатандыарлык эмес	18	18.4%	1	1.1%	19	19%	0	0%
Канаатандыарлык	40	40.8%	35	35.7%	51	51%	30	30%
Жакшы	32	32.6%	36	36.7%	20	20%	29	29%
Эн жакшы	8	8.2%	26	26.5%	10	10%	41	41%
Баары:	98	100%	98	100%	100	100%	100	100%

Аныктоочу жана эффективдүү бөлүмдөрдүн жалпыланган маалыматтары 1 жана 2 диаграммаларында көрсөтүлгөн. Алар медициналык терминология менен иштөө көндүмдөрүн өнүктүрүү динамикасын көрсөттү. Медициналык терминдер менен иштөө көндүмдөрүн өнүктүрүү деңгээли жазуу жүзүндө баарлашуу сыяктуу көндүмдүрдүн негизинде бааланды.

- 1) Терминдердин маанилерин тааный билүү;
- 2) Терминдерди туура колдоноо билүү.

Оозеки байланыш:

- 1) Кырдаалга жараша логикалык түрдө өз сөзүн түзө билүү;

2) Колдонулган терминдердин саны жана аларды колдонуунун адекваттуулугу;

3) Терминологиялык бирдиктерди камтыган структуралардын грамматикалык тууралыгы.

Көнүгүүлөрдүн комплексин колдонуу менен орус тилинин лексикасын эксперименталдык түрдө окутуунун натыйжаларын изилдөө гипотезабыз тастыкталып, лексикалык субкомпетенттүүлүктүн эффективдүү өздөштүрүлгөнүн көрсөттү.

КОРУТУНДУ

Изилдөөдө медициналык колледжинин студенттерине кесипке багыттап лексиканы үйрөтүү процесси өз ара байланышкан жана өз ара көз каранды компетенттерден турган структуралык – функционалдык моделди иштеп чыгууну көздөгөн, максаттуу компонент катары медициналык коллеждердин студенттерине орус лексикасын кесипке багыттап үйрөтүү негиздөө түзүлдү.

Жалпысынан эксперименталдык окууга 198 студент катышып, анын ичинен 100 студент эксперименталдык топко киргизилди (тайпалар: СД-1-18(1), СД-1-18(2); СД-2-18(1), СД-2-18(2); ЛД-1-18(1), ЛД-1-18(2), ЛД-1-18(3) , а 98 – контролдук топ (тайпалар: ФЯ-1-18(1), ФЯ-1-18(2); ФЯ-2-18(1), ФЯ-2-18(2); ФЯ-3-18(1), ФЯ-6-СТ-1-18(1), СТ-1-18(2); СТ-2-18(1), СТ-2-18(2).

Студенттердин коммуникативдик компетенттүүлүгүнүн баштапкы деңгээлин аныктоо үчүн атайын тесттер (50 тест) иштелип чыгып, окулуп, текшерилди, алардын милдети студенттердин күнүмдүк жана кесиптик медициналык баарлашуу үчүн зарыл болгон билим жана көндүмдөрдүн деңгээлин аныктоо болду.

Эки топтун эффективдүү бөлүмдөрүнүн сандык жана сапаттык көрсөткүчтөрүн талдоо төмөнкүлөрдүн көрсөттү:

- эксперименталдык топтун субъекттеринин бардык көрсөткүчтөрү боюнча контролдук топко салыштырмалуу айкын прогресси;

- эң чоң өсүш лексикалык эквиваленттүүлүккө жетишүүдө, башкача айтканда, терминологияны түшүнүүдө байкалды;

- эксперименталдык топтун студенттеринин грамматикалык көндүмдөрүн калыптандыруунун жогорку деңгээли;

- эксперименталдык топтун студенттери сөздүк, символдор менен иштөө эрежелери иштөөнүн темптеринин жогоруулугун көрсөттү.

Практикалык сунуштар

1. Колледждердин миссиясы белгилөө зарыл, кесиптик орто окуу жайлары чыныгы кесипкөй кадрларды тарбиялоого тийиш болгон түрдүү маселелер боюнча өз алдынча позицияны карманган, чыгармачылык мамиле менен чечүүгө умтулган, стандарттардын жана калыптардын чегинен чыгып бараткан когнитивдик маселелерди чечүүнү билген адистерди даярдоонун зарылдыгы.

2. Коллеждерде орус тилин практикалык курста эне тили эмес, кесиптик тил окутуунун зарылдыгы катары.

3. Кесиптик орто билим берүүдө орус тили мугалимдеринин компетенцияларын жогорулатуу боюнча кесиптик тилин окутууга көмөктөшүү жана семинарларды уюштуруунун зарылдыгы.

4. Адистиктин тилин окутуу миссиясын аткаруу, кесиптик максатта орус тилиндеги окуу куралдарын чыгарууну жана көбөйтүүнү колдоонун зарылдыгы.

Диссертациянын негизги мазмуну төмөнкү илимий макалаларында жарыяланган:

1. Абдивалиева, Г.А., Ахметова Н.А. Профессиональный русский язык. Учебное пособие для студентов медицинских колледжей. 2018.

2. Абдивалиева, Г.А. Методика обучения русскому языку как неродному в среднем профессиональном учебном заведении [Текст] / Г.А. Абдивалиева // Концептуальный и лингвальный миры Русский язык как фактор культурно-образовательной интеграции общества: сб. научных труд. по матер. II междунар. науч.-прак. конф. – Бишкек, 2016. – С.362-368 <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=28042446>

3. Абдивалиева, Г.А. Профессиональная ориентация – целенаправленная деятельность [Текст] / Н.А. Ахметова, Г.А. Абдивалиева // Вестник КГУ им. И. Арабаева. – Бишкек. – 2017.- Выпуск 1 (2). – С.384 – 388 <https://elibrary.ru/item.asp?id=42981407>

4. Абдивалиева, Г.А. Профессиональная лексика через нетрадиционные методы обучения [Текст] / Г.А. Абдивалиева // НОТ КУМУ им. Б. Сыдыкова. – Ош. – 2017. – №2 (59). – С. 61-66 <http://not.kg/wp-content/uploads/2017/09/61-66.pdf>

5. Абдивалиева, Г.А. Мнемоника как основа процесса запоминания профессиональной лексики [Текст] / Н.А. Ахметова, Г.А. Абдивалиева // Концептуальный и лингвальный миры» к 60-летнему юбилею доктора филологических наук, профессора Б.К. Момыновой: сб. научных труд. Мир в языке и культуре. – Санкт – Петербург, 2017. – С.107-112 <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=30660156>

6. **Абдивалиева, Г.А.** Компетентностный подход к профессиональной русской лексике [Текст] / Н.А. Ахметова, Г.А. Абдивалиева // Вестник КГУ им. И. Арабаева. – Бишкек. – 2018.- Выпуск 2 (3). – С.78 – 86 <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=34918900>

7. **Абдивалиева, Г.А.** Тимбилдинг или командообразование феномен в образовании [Текст] / Н.А. Ахметова, Г.А. Абдивалиева // Формирование речи и навыков на государственном языке и передовой опыт изучения профессионального казахского языка» посвященной 85-летию кафедры казахского языка и профессионального казахского языка: сб. ст. по матер. науч.-метод. конф. – Алматы, 2018. – С. 59-63

8. **Абдивалиева, Г.А.** Качественная организация командной работы – тенденция времени [Текст] / Н.А. Ахметова, Г.А. Абдивалиева // Концептуальные исследования в аспекте лингвокультуры. Серия Концептуальные исследования сб. научных труд. выпуск 22 - Санкт – Петербург, 2018. – С. 7-11 <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=43168068>

9. **Абдивалиева, Г.А.** Организация командной работы – направленность времени [Текст] / Г.А. Абдивалиева // НОТ КУМУ им. Б. Сыдыкова. – Ош.– 2018. – №2 (62). –С.100-106 <https://drive.google.com/file/d/1o2hSERriSK5OL85JyQom0oYp5MiHGdtP/view>

10. **Абдивалиева, Г.А.** Продуктивность ситуативных задач, проблемного обучения в медицинском колледже [Текст] / Г.А. Абдивалиева // НОТ КУМУ им. Б. Сыдыкова. – Ош.– 2019. – №1 (64). – С.71-75 <https://drive.google.com/file/d/1A1Z8SiCDpA4pDGQNKoztpCFJRF8G68bs/view>

11. **Абдивалиева, Г.А.** Методика обучения русской лексике, как иностранного в среднем профессиональном учебном заведении [Текст] / Г.А. Абдивалиева // Вестник КРСУ.- Бишкек. – 2019.-№10 том 19. – С.93-96 <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=41475848>

12. **Абдивалиева, Г.А.** Билингвизм в общеобразовательных школах города Ош Кыргызстан [Текст] / Н.А. Ахметова, Г.А. Абдивалиева // 65-летнему юбилею доктора педагогических наук, профессора Н.А. Ахметовой: сб. науч. ст. Серия Концептуальные и лингвальные миры. Выпуск 18. Язык и культура XXI века по матер. XXXII междунар. науч. конф.- Санкт-Петербург, 2019. – С. 6-12 <https://elibrary.ru/item.asp?id=42808648>

13. **Абдивалиева, Г.А.** Образовательные технологии и педагогическая поддержка в формировании коммуникативной личности через несплошной текст студентов медицинского колледжа [Текст] / Н.А. Ахметова, Г.А. Абдивалиева // Познание мира через иностранный язык: страна, история, культура. Материалы V междунар. студ. науч.-прак. конф. КГУ им. А. Байтурсынова – Костанай, 2020 - С. 102-106

14. Абдивалиева, Г.А. Формирование коммуникативной личности через несплошной текст у студентов медицинского колледжа [Текст]/Г.А. Абдивалиева //НОТ КУМУ им.Б.Сыдыкова. – Ош.–2020. – №2 (68). – С.79-82

<https://drive.google.com/file/d/1CqZo8wWGsbz1Avgjgb5y3lakz9vSTKz9/view>

15. Абдивалиева, Г.А. Возможности Интернет-пространства для образования [Текст] / Г.А. Абдивалиева // Актуальные проблемы преподавания и изучения языков. КНУ имени Ж. Баласагына (Кыргызстан) и Анкарский университет Хаджи Байрам Вели (Турция): сб. ст. по матер. междунар. науч. конф.- спец.выпуск (s).- Бишкек. - 2021. – С.197-201.

16. Абдивалиева, Г.А. Роль аудиотекстов в онлайн обучении [Текст] / Г.А. Абдивалиева // Современные проблемы науки и образования. – Москва.-2021. – №4 ISSN 2070-7428- <http://science-education.ru/article/view?id=3096>

17. Абдивалиева, Г.А. Формирование логичной и богатой речи студентам медицинского колледжа [Текст] / Г.А. Абдивалиева // Вестник КРСУ.- Бишкек. – 2022.-№14

РЕЗЮМЕ

диссертации Абдивалиевой Г.А. «Профессионально – ориентированное обучение русской лексике студентов медицинского колледжа» на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика обучения и воспитания (русский язык)

Ключевые слова: профессионально-ориентированное обучение, русский язык как неродной, научный стиль речи, язык специальности, профессиональный русский язык, медицинская терминология, обучение студентов медицинского колледжа.

Объект исследования: процесс профессионально-ориентированного обучения русской лексике студентов медицинского колледжа.

Предмет исследования: разработка научно обоснованной методики профессионально-ориентированного обучения русской лексике студентов медицинского колледжа.

Цель исследования: Научно-теоретическое обоснование, практическая разработка и экспериментальная проверка методики обучения профессионально ориентированной лексике студентов медицинского колледжа, позволяющей сформировать высокий уровень лексической

субкомпетенции у будущих специалистов среднего профессионального образования.

Методы исследования: Для решения поставленных в исследовании задач использовались следующий набор методов: социально-педагогический; экспериментальный, эмпирический, наблюдение, опрос, рассказ, анкетирование, статистический.

Научная новизна исследования:

– разработана методическая система профессионально-ориентированного обучения русской научной лексике студентов медицинского колледжа;

– выстроена структурно-функциональная модель профессионально-ориентированного обучения русской лексике студентов медицинского колледжа и прикладной блок;

– осуществлен когнитивно-содержательный компонент.

Практическая значимость исследования: Разработанная методика профессионально – ориентированного обучения русской лексике студентов медицинского колледжа может быть использована при разработке учебных программ, учебников, методических пособий, а также при обучении студентов медицинских вузов.

Область применения: определяется возможностью использования результатов и материалов исследования в практике обучения профессиональной русской речи студентов медицинского вуза, на семинарах по методике преподавания русского языка в вузах для магистрантов и аспирантов.

АбдивалиеваГулмира Абдимажитовнанын «Медициналык колледжин студенттерине орус тилинин лексикасын кесиптик багытта окутуу» аттуу темадагы 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (орус тили) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Түйүндү сөздөр: кесиптик багытта билим берүү, орус тили чет тили катары, илимий кептин стили, адистик тили, кесиптик орус тили, медициналык терминология, медициналык колледжин студенттерин окутуу.

Изилдөөнүн объектиси: медициналык коллеждердин студенттерине орус тилинин лексикасын кесиптик жактан үйрөтүү процесси.

Изилдөөнүн предмети: медициналык коллеждердин студенттерине орус тилинин лексикасын профессионалдык жактан окутуунун илимий негизделген методикасын иштеп чыгуу.

Изилдөөнүн максаты: орто кесиптик билим берүүнүн болочок медициналык адистерине лексикалык субкомпетенттүүлүктү жогорку денгээлинде калыптандырууда: окутуу методикасын илимий-теориясын негиздөө, практикалык тараптан иштеп чыгуу менен медициналык коллеждердин студенттерине кесиптик багыттагы лексиканы колдонууну эксперименталдык жактан текшерүү.

Изилдөө методдору: изилдөөдө коюлган милдеттерди чечүү үчүн бири-бирин толуктаган ыкмалардын төмөнкү жыйындысын колдондук: социалдык-педагогикалык; эксперименталдык; эмпирикалык; байкоо, аңгеме, анкета алуу, сурамжылоо; статистикалык.

Изилдөөнүн илимий жанылыгы:

– медициналык колледждин студенттерине орус тилинин илимий лексикасын кесипке багыттап окутуунун методикалык системасы иштелип чыгылды;

– орус лексикасын профессионалдык жактан окутуунун теориялык блогу;

– медициналык коллеждердин студенттерине орус лексикасын кесиптик багытта окутуунун структуралык-функционалдык модели жана прикладдык блогу;

– когнитивдик – мазмундук компонент.

Колдонуу боюнча сунуштар: изилдөөнүн жыйынтыктары медициналык коллеждердин студенттерине орус тилинин лексикасын кесиптик багытта окутуу боюнча иштелип чыккан методика – окуу программаларды, окуу куралдарды иштеп чыгууда колдонууга болот.

Колдонуу жааты: медициналык жогорку окуу жайлардын студенттерин окутууда, студенттерге кесиптик орус тилин үйрөтүү практикасында жана орус тилин окутуунун методикасы боюнча семинарларда магистранттар, аспиранттар үчүн колдонуу мүмкүнчүлүгү бар.

RESUME

dissertation of Abdivalieva G.A «Professional-oriented teaching of Russian vocabulary to students of a medical college» for the degree of candidate of pedagogical sciences in the specialty 13.00.02 – theory and methodology of education and upbringing (Russian language)

Keywords: professionally oriented education, Russian as a non-native language, scientific style of speech, specialty language, professional Russian, medical terminology, training of medical college students.

The purpose of the study: scientific and theoretical substantiation, practical development and experimental verification of the methodology of teaching professionally oriented vocabulary to medical college students, which allows to form a high level of lexical sub competence in future specialists of secondary vocational education.

The object of study: the process of professionally-oriented teaching of Russian vocabulary to medical college students.

Subject of research: development of a scientifically based methodology for professionally oriented teaching of Russian vocabulary to medical college students.

Research methods: To solve the tasks set in the study, the following set of methods were used: socio-pedagogical; experimental, empirical, observation, survey, story, questionnaire, statistical.

Scientific novelty of the research:

- a methodical system of professionally-oriented teaching of Russian scientific vocabulary to medical college students has been developed;
- a structural and functional model of professionally-oriented teaching of Russian vocabulary to medical college students and an applied block has been built;
- the cognitive-content component has been implemented.

Practical significance of the research: the developed methodology of professionally-oriented teaching of Russian vocabulary to medical college students can be used in the development of curricula, textbooks, teaching aids, as well as in the training of medical university students. The practical significance of the study is determined by the possibility of using the results and materials of the study in the practice of teaching professional Russian speech to medical university students, at seminars on the methodology of teaching Russian in universities for undergraduates and postgraduates.

Scope of application: in the development of curricula, teaching aids, when teaching students of medical universities; at seminars on methods of teaching the Russian language at universities for undergraduates and graduate students.

Ченеми 60x84 1/16.
Көлөмү 1,5 б.т. Кагаз офсет.
Офсеттик басуу. Нускасы 100.

ЖИ «Сарыбаев Т.Т.»
Бишкек ш., Манас к., 101
т. 0 708 058 368